

Universitatea din București
Facultatea de Drept
Școala Doctorală

Teză de Doctorat
în domeniul
Drept Internațional Umanitar
intitulată

**The Protection of Cultural Property
during Armed Conflict and Military Occupation
through International Rules Complementary
to International Humanitarian Law**

- REZUMATUL TEZEI -

AVIZ FAVORABIL:

Profesor coordonator:

Prof. univ. dr. Corneliu-Liviu POPESCU

Student-doctorand:
Viorel CHIRICIOIU

Aprilie 2025

REZUMATUL TEZEI

Aspecte introductive. Obiectivul cercetării doctorale

Prezenta teză își propune să analizeze printr-o abordare pluridisciplinară și interconectată tema ocrotirii bunurilor culturale (sau a patrimoniului cultural) în situații de conflict armat și ocupație militară, aspect care a fost de mult timp o grijă importantă a umanității și a Dreptului Internațional în ansamblul său.

Bunurile culturale s-au aflat și se află sub amenințare nu doar prin distrugerea intenționată și ilegală a acestora, dar și prin pagubele colaterale și disproporționate suferite, precum și prin alte fapte precum jaful, acte de vandalism sau întrebuițări nepermise de lege. Este adevărat că, din punct de vedere istoric, bunurile culturale au avut în mare parte un regim ocrotitor special, însă acest regim a fost extins și subliniat mai ales după Al Doilea Război Mondial, pe fondul procedurilor penale desfășurate de Tribunalul Militar Internațional de la Nürnberg inclusiv pentru încălcări ale acestui regim, precum și al adoptării mai multor tratate cu relevanță. Anii 1990' au fost martorii unei noi manifestări a interesului comunității internaționale asupra acestei teme (în mod deosebit pe fondul evenimentelor din fosta Iugoslavie), iar evenimente mai recente desfășurate în locuri precum Siria, Irak, Mali și chiar Ucraina dovedesc faptul că patrimoniul cultural încă se află într-un risc major în ostilități în întreaga lume.

Cercetarea desfășurată pentru prezenta teză a scos la iveală un regim juridic vast și fragmentat ce reglementează ocrotirea bunurilor culturale în Dreptul Internațional și apreciem că originalitatea și inovația acestei teze constau tocmai în maniera în care acest cadru juridic este abordat, prin discutarea legăturii și a complementarității unice dintre diferitele ramuri de drept.

În primul rând, ocrotirea patrimoniului este asigurată prin intermediul Dreptului Internațional Umanitar („DIU”), ramura de Drept Internațional ce reglementează conflictele armate, mijloacele și metodele de purtare a războiului, statutul persoanelor ocrotite și al obiectelor ocrotite, precum și ocupația militară. Ceea ce prezenta teză argumentează și încearcă să dovedească, totuși, este faptul

REZUMATUL TEZEI

că această ramură de drept nu este, prin ea însăși, nici suficientă, nici îndeajuns de eficientă pentru a oferi pe deplin o protecție completă și efectivă patrimoniului.

Astfel, alte ramuri de drept, precum Dreptul Internațional Penal („DIPen”), Dreptul Internațional al Drepturilor Omului („DIDO”) și chiar anumite izvoare specifice ale Dreptului Internațional Public general sunt de asemenea deosebit de relevante pentru ocrotirea bunurilor culturale, iar discuția principală pe care o propune teza se concentrează pe complementaritatea și interdependența dintre acestea – felul în care DIU este aplicat și asigurat prin celelalte ramuri de drept, mai ales având în vedere dezvoltările și evoluția Dreptului Internațional în ansamblul său.

Aspecte metodologice

Cercetarea desfășurată pentru prezenta teză de doctorat a urmărit să răspundă la întrebarea dacă principiile de DIU sunt, prin ele însele, suficiente pentru a asigura și a garanta o protecție eficientă a patrimoniului cultural în caz de conflict armat și ocupație militară.

În aceste scopuri, și având în vedere caracteristicile unei cercetări juridice aprofundate, prezenta lucrare este rezultatul aplicării mai multor metode de cercetare, precum cercetarea descriptivă (care ajută la identificarea și prezentarea celor mai relevante situații și a cadrului juridic aplicabil în fiecare caz, o metodă ce a fost deosebit de utilă mai ales în partea a doua a lucrării), cercetarea analitică (ce evaluează critic normele și principiile aplicabile prin evidențierea interacțiunii dinamice dintre acestea), cercetarea aplicată (ce subliniază relația de complementaritate dintre aceste ramuri de drept și rolul său în asigurarea ocrotirii patrimoniului cultural), cercetarea calitativă și cantitativă (analiza practicii Statelor, a jurisprudenței diferitelor curți și tribunale internaționale și a unei game extinse de alte documente emise de organisme internaționale, precum și oferirea în

REZUMATUL TEZEI

numeroase cazuri de statistici și cifre ce relevă dezvoltarea Dreptului Internațional în acest domeniu).

Fiind în primul rând o teză în Drept Internațional Public, analiza se concentrează în mod natural pe instituțiile și izvoarele temeinic fundamentate ale acestuia, având în vedere specificitățile abordării practice pe care o propune lucrarea în analiza evoluțiilor normative cu privire la ocrotirea patrimoniului prin relația complementară dintre DIU și alte ramuri de drept. Sunt remarcate numeroase studii de caz, îndeosebi în domeniile DIPen și al DIDO, precum și din jurisdicțiile interne ale Statelor relevante. Aceste cauze analizate servesc drept exemple ilustrative pentru argumentul nostru cu privire la punerea eficientă în executare a normelor de DIU în acest domeniu.

Structura și conținutul tezei

Teza este structurată în două părți principale, pe lângă o parte introductivă generală și o secțiune cuprinzând concluziile generale. Cele două părți principale sunt structurate în câte trei capitole fiecare, fiecare capitol este împărțit la rândul său în secțiuni și subsecțiuni, iar fiecare parte are propria sa introducere și propria sa concluzie.

Având în vedere că cercetarea noastră este concentrată pe ocrotirea patrimoniului cultural pe timp de conflict armat și ocupație militară prin complementaritatea dintre DIU și alte norme internaționale, structura principală a tezei reflectă această linie de cercetare și argumentativă. Prima parte acoperă un studiu asupra aspectelor generale privind relația dintre diversele ramuri de drept cu privire la protecția bunurilor culturale, iar a doua parte adoptă o abordare practică, explorând felul în care această relație este ilustrată cel mai bine prin intermediul principalelor reguli aplicabile în domeniu.

Astfel, **Partea I** se concentrează pe cadrul juridic general ce asigură ocrotirea patrimoniului, explorând felul în care diversele ramuri de Drept

REZUMATUL TEZEI

Internațional conlucrează în mod complementar pentru atingerea acestui obiectiv. Această parte analizează, pe rând, reglementările cuprinse în DIU, DIPen, DIDO și alte izvoare ale Dreptului Internațional Public general.

În Capitolul 1, se abordează ceea ce am numit ocrotirea „standard” a patrimoniului, realizată la nivel normativ prin intermediul DIU, argumentând că, în ciuda complexității acestui cadru juridic, DIU prin el însuși s-ar putea dovedi insuficient și ineficient în asigurarea unei protecții juridice complete a patrimoniului.

Astfel, în secțiunile cuprinse în acest capitol se discută dintr-o perspectivă analitică și critică, pe rând, principalele cadre juridice ce asigură protecția patrimoniului cultural. Mai întâi, „regimul de la Haga” extrem de valoros (centrat pe Convenția de la Haga din 1954 pentru protecția bunurilor culturale în caz de conflict armat și cele două Protocoale ale sale din 1954, respectiv din 1999), care este principalul corp de drept convențional ce abordează explicit patrimoniul în caz de conflict armat. În al doilea rând, prevederile relevante ale celor două Protocoale Adiționale din 1977 la Convențiile de la Geneva, a căror cercetare, deși aparent limitată în scop și context, a scos la iveală numeroase chestiuni interesante privind aplicabilitatea și „pragul” reglementărilor, mai ales în comparație cu regimul de la Haga. În al treilea rând, Dreptul Internațional cutumiar este de asemenea analizat din această perspectivă, din moment ce legătura dintre dreptul convențional și cel cutumiar joacă un rol esențial în Dreptul Internațional Public, iar patrimoniul cultural nu face excepție de la acesta.

În ultimul rând, deși DIU reglementează esențialmente evenimentele din conflictele armate, acest capitol dedică de asemenea o secțiune distinctă ocrotirii bunurilor culturale pe timp de pace, întrucât cercetarea noastră a arătat faptul că pregătirea patrimoniului și oferirea de pregătire personalului specializat în avans contribuie la o protecție sporită atunci când conflictul apare.

În Capitolul 2, se urmărește felul în care cadrul juridic fundamental de ocrotire oferit de DIU este pus în executare și aplicare într-o manieră

REZUMATUL TEZEI

complementară prin normele de DIPen. Pe rând, în acest capitol se discută cum DIPen interzice și sancționează cele mai serioase acte nelegale comise și îndreptate împotriva bunurilor culturale (astfel cum sunt reglementate de DIU), sub forma diferitelor crime internaționale, fiecare categorie de crime relevante pentru patrimoniul cultural fiind abordată într-o secțiune distinctă.

Crimele de război sunt, probabil, cea mai răspândită, cea mai cunoscută și cea mai bine reglementată categorie de crime împotriva bunurilor culturale. În secțiunea corespunzătoare, se analizează felul în care dreptul internațional al crimelor de război a evoluat și s-a dezvoltat ca răspuns la realitățile militare aflate într-o permanentă schimbare, prin acoperirea reglementărilor crimelor de război din principalele regimuri convenționale (Convenția de la Haga din 1954, Al Doilea Protocol la aceasta din 1999 și cele două Protocoale Adiționale din 1977 la Convențiile de la Geneva), precum și a dezvoltării acestora prin activitatea jurisprudențială a instanțelor penale internaționale.

Actele nelegale săvârșite împotriva patrimoniului cultural pot lua și forma crimelor împotriva umanității, în special sub forma persecuției. Cercetarea noastră a arătat că, spre deosebire de crimele de război, crimele contra umanității nu implică obligatoriu existența unui conflict armat, însă o astfel de circumstanță joacă adesea un rol decisiv în comiterea lor. Am identificat o jurisprudență internațional penală bogată ce relevă cum acte săvârșite împotriva patrimoniului cultural pot reprezenta o crimă contra umanității.

Cea de-a treia secțiune a acestui capitol acoperă controversatul concept de „genocid cultural”. Câtă vreme acordul contemporan în dreptul convențional, cel cutumiar, doctrină și jurisprudență este că genocidul implică obligatoriu distrugerea fizică sau biologică a grupului atacat, genocidul cultural a reprezentat multă vreme și el o idee discutată de comunitatea internațională, referindu-se la distrugerea caracteristicilor și particularităților culturale ale unui grup. Chiar dacă genocidul cultural nu și-a găsit locul ca atare în reglementarea DIPen, distrugerea și deteriorarea patrimoniului aparținând unui grup anume au fost remarcate de instanțele internaționale ca o referință și o dovadă a intenției speciale (*dolus*

REZUMATUL TEZEI

specialis) cerute de genocid și, pe cale de consecință, au fost luate în considerare în pronunțarea hotărârilor.

O secțiune separată a acestui capitol este dedicată unui scurt comentariu asupra sentințelor impuse pentru comiterea de crime împotriva bunurilor culturale și a eventualelor prescripții existente, cercetarea relevând că acestea sunt instituții în curs de dezvoltare, relevante pentru felul în care Dreptul Internațional reacționează la săvârșirea unor astfel de crime.

În cel de-al treilea și ultimul capitol al Părții I se discută trei idei principale relevante pentru complementaritatea dintre DIU și alte ramuri de Drept Internațional în ocrotirea patrimoniului. Mai întâi, este abordat domeniul DIDO, prin analiza relației specifice dintre DIU și DIDO, ambele ramuri fiind deopotrivă aplicabile în cazul unui conflict armat, iar respectarea celei din urmă trebuind să fie evaluată prin raportare la cea dintâi. Cercetarea a identificat existența unui drept de a participa la viața culturală, iar ocrotirea patrimoniului cultural de amenințările și pericolele unui conflict armat reprezintă o componentă esențială a acestuia.

În al doilea rând, în acest capitol se discută alte izvoare de Drept Internațional Public general și relația acestora cu DIU, făcându-se referire la diferitele tratate internaționale cheie relevante patrimoniului cultural și la felul cum acestea interacționează cu domeniul DIU. La rândul său, această secțiune acoperă Convenția privind Patrimoniul Mondial din 1972, Convenția din 1970 asupra măsurilor ce urmează a fi luate pentru interzicerea și împiedicarea operațiunilor ilicite de import, export și transfer de proprietate al bunurilor culturale, precum și documente ale Adunării Generale și ale Consiliului de Securitate ONU, cel din urmă mai ales devenind din ce în ce mai implicat în emiterea de rezoluții obligatorii ce autorizează, printre altele, întrebuintarea forței armate pentru asigurarea protecției depline a patrimoniului în zonele de conflict. În final, în capitol se discută pe scurt unele dintre mecanismele juridice existente la nivel regional (Europa, America și Africa) în scopul de a dezvolta și a implementa

REZUMATUL TEZEI

mijloace de protecție ale bunurilor culturale, precum și felul în care acestea interacționează cu normele de DIU.

Cercetarea derulată în această primă parte a tezei, prin urmare, a analizat și a discutat relația specială de complementaritate identificată între DIU și alte ramuri ale Dreptului Internațional cu aplicabilitate specifică asupra protecției patrimoniului cultural pe timp de conflict armat și ocupație. Pornind de la cadrul juridic de bază oferit de DIU, cercetarea a arătat că acesta este legat în mod special de DIPen, care interzice și sancționează cele mai grave și serioase încălcări și violări ale celui dintâi, sub forma crimelor internaționale precum crimele de război, crime contra umanității și, în mod discutabil, genocid. DIDO există și se aplică în paralel cu DIU în cazul unui conflict armat (având un câmp de aplicare mult mai extins, în general), iar standardele pentru respectarea obligațiilor decurgând din drepturile omului în acest context ar trebui evaluate și apreciate prin referință la normele aplicabile de DIU. În final, DIU se află într-o relație de *lex specialis* cu alte izvoare ale Dreptului Internațional Public general, acestea din urmă având funcția complementară de a clarifica și a dezvolta orice lacune juridice și dificultăți derivând din DIU.

În **Partea a II-a** a tezei se dezvoltă în continuare relațiile de complementaritate identificate în partea întâi, prin analiza, ilustrarea și discutarea conținutului juridic propriu-zis al ocrotirii oferite bunurilor culturale în timp de conflict armat și ocupație, printr-o serie de exemplificări pe baza regulilor și a principiilor generale în această privință. Abordarea din această parte urmează în mod esențial aceeași structură pentru fiecare regulă prezentată în cuprinsul său: în fiecare secțiune, se discută mai întâi regula principală astfel cum este reglementată de DIU, urmată de o analiză aprofundată a felului în care acea regulă anume a fost pusă în executare, sancționată și aplicată în practică, mai ales din perspectiva DIPen și a DIDO.

REZUMATUL TEZEI

Astfel, în Partea a II-a a lucrării se urmărește dovedirea acelor concluzii subliniate în prima parte prin dezvoltarea relațiilor identificate de complementaritate juridică dintre aceste ramuri de Drept Internațional într-o manieră ilustrativă și practică. Am dorit astfel să subliniem cum fiecare dintre aceste principii ce guvernează protecția patrimoniului cultural în caz de conflict armat și ocupație ajută în a dovedi cum această protecție este cel mai bine realizată prin mecanismele complementare dintre DIU, ca ramură principală de drept ce reglementează aceste chestiuni, și felul cum este pus în executare, susținut și aplicat prin DIPen și DIDO. Această parte este împărțită în trei capitole, în funcție de categoriile de riscuri care amenință bunurile culturale.

În Capitolul 1, se discută regulile ce ocrotesc bunurile culturale împotriva actelor de distrugere și deteriorare, referindu-se așadar la păstrarea integrității fizice sau a substanței patrimoniului. Secțiunile cuprinse în acest capitol abordează cele mai relevante reguli în domeniu, analizând, pe rând, atacurile directe îndreptate împotriva bunurilor culturale, provocarea altor deteriorări decât atacuri (prin acte de demolare, minare, bombardare sau prin utilizarea de explozibili), nerespectarea principiului DIU al proporționalității prin provocarea de daune incidente (colaterale) bunurilor culturale și, în cele din urmă, obligația continuă de a lua precauții în conducerea și direcționarea atacurilor.

Astfel, principala regulă de DIU este că patrimoniul cultural nu ar trebui să facă obiectul niciunui act ostil, decât dacă și cât timp acest lucru este în mod imperativ cerut de necesitățile militare (cu alte cuvinte, dacă devine un obiectiv militar și dacă distrugerea sau deteriorarea este singura modalitate rezonabilă de a obține avantajul militar dorit). Cercetarea prezentată în acest studiu arată că această excepție a necesității militare a fost principala sursă de dispute și că majoritatea încălcărilor de DIU în această privință au privit respectiva excepție și felul în care ar trebui interpretată. În concret, teza argumentează că utilizarea relației de complementaritate discutată în cuprinsul acesteia ar putea ajuta în a clarifica interpretarea și aplicarea acestei reguli, tocmai printr-o analiză

REZUMATUL TEZEI

aprofundată a felului în care această regulă derivată din DIU a fost pusă în executare prin celelalte ramuri de drept complementare.

Cu privire la deteriorarea incidentală a bunurilor culturale, DIU prevede faptul că respectarea principiului fundamental al proporționalității necesită să nu se continue cu un atac care, chiar îndreptat spre o țintă legitimă, se așteaptă să provoace pagube colaterale bunurilor respective care ar fi în mod clar excesive în relație cu avantajul militar ce ar fi dobândit. Și în această secțiune sunt date exemple practice, ilustrând cum legătura dintre diferitele ramuri de Drept Internațional ajută la punerea în aplicare a acestor reguli.

Capitolul 2 acoperă normele ce ocrotesc patrimoniul cultural împotriva altor feluri de riscuri în afara distrugerii și deteriorării. În secțiunile acestui capitol, se analizează, așadar, pericolele de a folosi patrimoniul (și zona imediat înconjurătoare) într-o manieră contrară reglementărilor Dreptului Internațional, acte de furt, însușire ilegală și acte de vandalism comise împotriva patrimoniului și, în final, în capitol se discută posibilitatea întreprinderii de represalii contra obiectelor și locurilor având valoare culturală.

Astfel, utilizarea bunurilor culturale în scopuri militare este interzisă ca regulă de către DIU, cu excepția unei necesități militare, ceea ce înseamnă că o astfel de utilizare este totuși permisă dacă bunul în cauză servește unei nevoi militare imperative. Și de această dată, cercetarea efectuată în cadrul acestei secțiuni ilustrează legătura dintre DIU și alte ramuri de drept, concentrându-se pe felul în care regulile sunt puse în executare și aplicate în practică. Furtul și însușirea ilegală de bunuri culturale pentru scopuri militare reprezintă, totuși, acte strict interzise de Dreptul Internațional, ce nu pot fi justificate pentru nicio rațiune. Această interdicție este susținută printr-o variată jurisprudență a instanțelor atât penale, cât și de drepturile omului, servind la a dovedi principalul argument prezentat.

În Capitolul 3, se explorează specificitățile ocrotirii patrimoniului cultural în caz de ocupație militară. Acest capitol începe prin a aborda pe scurt

REZUMATUL TEZEI

caracteristicile generale ale stării de ocupație militară și obligația generală impusă Puterii Ocupante de Dreptul Internațional, de a ocroti și păstra legea, siguranța publică și ordinea publică pe cuprinsul teritoriului ocupat, o obligație pe care cercetarea noastră a identificat-o ca fiind foarte relevantă pentru patrimoniul cultural, întrucât Puterea Ocupantă trebuie să coopereze îndeaproape cu autoritățile locale competente și să ajute în mod activ aplicarea legilor și a reglementărilor locale în acest domeniu.

În continuare, în acest capitol se acoperă obligațiile Puterii Ocupante cu privire la bunurile culturale ce sunt comune cu cele existente într-un conflict armat – în principal interdicțiile asupra atacurilor directe, precum și asupra însușirii ilegale, furtului și actelor de vandalism – bineînțeles, discutându-se orice particularități aplicabile unei stări de ocupație. Mai departe, se explorează interdicții specifice impuse de lege, ce servesc în a distinge o astfel de stare de un conflict armat: interdicții privind folosirea bunurilor culturale pentru scopurile proprii ale Puterii Ocupante, interdicții privind exportul, înlăturarea și transferul de proprietate ilicite cu privire la patrimoniul cultural din teritoriul ocupat, interdicții asupra excavărilor arheologice nelegale sau neautorizate și, în final, interdicții asupra alterării sau modificării destinației bunurilor culturale situate în teritoriul ocupat. Cercetarea noastră a evidențiat aceste ultime interdicții ca fiind foarte relevante în practica actuală din această perspectivă.

Acest întreg exercițiu pragmatic derulat pe parcursul Părții a II-a a lucrării ajută, pe cale de consecință, să dovedească o idee esențială argumentată în prezenta teză. Prin explorarea fiecăruia dintre principiile ce reglementează protecția patrimoniului cultural, mai întâi din perspectiva cadrului normativ al DIU, urmată apoi de aspectele practice ale aplicării și punerii lor în executare prin DIPen și DIDO, am încercat de-a lungul acestei lucrări să subliniem ideea principală evidențiată de teză, respectiv faptul că bunurile culturale sunt cel mai bine ocrotite pe timp de conflict armat și ocupație prin normele juridice complementare DIU.

REZUMATUL TEZEI

Concluzii

Prezenta teză explorează așadar cadrul juridic complex ce reglementează ocrotirea patrimoniului cultural în timp de conflict armat și ocupație militară. Bunurile culturale, atât mobile cât și imobile, au suferit de-a lungul istoriei impactele războaielor, pornind de la pagube colaterale și până la distrugerea intenționată, uneori motivată de considerente ideologice ori simbolice. Cercetarea efectuată în această lucrare identifică și analizează mecanismele juridice în evoluție menite să asigure ocrotirea patrimoniului cultural, subliniind legătura și relația de complementaritate dintre DIU, DIPen, DIDO și Dreptul Internațional Public în general.

Studiul dezvăluie că, deși DIU oferă normele juridice fundamentale pentru protecția bunurilor culturale în caz de ostilități, adesea acestea au nevoie de mecanismele specifice de punere în executare ale DIPen și de aplicabilitatea mai largă a DIDO pentru a asigura eficiența și o protecție concretă a patrimoniului. Astfel, teza subliniază relația de complementaritate dintre aceste ramuri de drept, concentrându-se în special pe felul în care DIPen operaționalizează și sancționează încălcările de DIU prin tragerea la răspundere penală a celor vinovați, precum și cum DIDO completează aceste norme atât în timp de război, cât și pe timp de pace.

Mai mult, cercetarea discută amenințările în creștere la adresa patrimoniului cultural în epoca modernă, inclusiv distrugerea pentru rațiuni ideologice, excavări ilegale și rolul actorilor non-statali, factori ce nu au fost luați în vedere atunci când aceste norme internaționale au fost create, printr-o examinare critică a modului în care dreptul a reacționat la aceste provocări.

Prin examinarea aspectelor practice și a jurisprudenței internaționale în susținerea argumentului nostru privind complementaritatea între aceste norme internaționale, teza subliniază așadar existența mecanismelor juridice de punere în executare, nevoia de cooperare la nivel internațional și de pregătire sporită a

REZUMATUL TEZEI

actorilor militari și civili. Se concluzionează, astfel, că o abordare coerentă juridică și pe mai multe niveluri este esențială pentru păstrarea și ocrotirea eficiente și pe termen lung ale patrimoniului cultural al omenirii prin instrumentele specifice oferite de către Dreptul Internațional.